

Acta Beregsasiensis

2010/2

Acta Beregsasiensis

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II

A Scholarly Annual
of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

2010
IX. évfolyam, 2. kötet
Том IX, № 2
Volume IX, № 2

УДК 001(477.87)
ББК 72.4(4УКР-43АК)
А-19

Az Acta Beregsasiensis a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos kiadványa. Jelen kötet a 2010-es év első felének magyar, ukrán, angol és német nyelvű tanulmányait foglalja magába. Az intézmény tanárai, hallgatói, valamint külföldi tudósok munkáit publikáló kötet a nyelv- és irodalomtudomány, a történelem, pedagógia, biológia, gazdaság és más tudományágak különböző területeit öleli fel.

www.kmf.uz.ua/hun114/index.php/kiadvanyaink/110-a-ii-rakocz-ferenc-karpataljai-magyar-fiskola-tudomanyos-evkoenye

SZERKESZTÉS: *Kohut Attila, Penckófer János*

KORREKTÚRA: *G. Varcaba Ildikó*

TÖRDELÉS: *Garanyi Béla*

BORÍTÓ: *K&P*

A KIADÁSÉRT FELEL: *dr. Orosz Ildikó, dr. Soós Kálmán*

A KÖTET TANULMÁNYAIBAN ELŐFORDULÓ ÁLLÍTÁSOKÉRT MINDEN ESETBEN A SZERZŐ FELEL.

A kiadvány megjelenését a

támogatta

ISBN: 978-966-2595-01-7

© A szerzők, 2010

Készült: PoliPrint Kft., Ungvár, Turgenyev u. 2. Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Történelem- és társadalomtudomány

BOCSKOR ANDREA: A Rzeczpospolita és korának képe az ukrainai történelemtankönyvekben	9
KOSZTYÓ GYULA: Kárpátaljai régészeti kutatások 1945–1991 között a kárpátaljai magyar sajtóban	29
VÁRADI NATÁLIA: 1956-os deportálások a Szovjetunióba (a KGB dokumentumai alapján)	39
BARÁTH JULIANNA: Thököly-iratok a Kárpátaljai Állami Levéltárban	57
BRAUN LÁSZLÓ: Kálvin János társadalmi és politikai nézetei	63
MAROSI ISTVÁN: Firczák Gyula (1836–1912) munkácsi püspök élete és munkásságának súlypontjai	75

Nyelv- és irodalomtudomány

GAZDAG VILMOS: A magyar nyelvjárásokra gyakorolt szláv hatások vizsgálata (Tudománytörténeti vázlat)	91
MIZSER LAJOS: Kis- és Nagybégány családnevei	99
SEBESTYÉN ZSOLT: Elpusztult falvak névmagyarázatai a történelmi Bereg megyéből ...	107
VÍGHNÉ SZABÓ MELINDA: Lexikalisch-semantische Untersuchung des Baltendeutschen mit dem Standarddeutschen	115
BRENZOVICS MARIANNA: Az erő tárgya és alkalmazója. Heidegger Antigoné-értelmezése	129

Oktatás, képzés, iskola

BOROS LÁSZLÓ: Állami és magángyűjtemények Kárpátalja területén 1877 és 1918 között	133
SZAMBOROVSKYKNÉ NAGY IBOLYA: Az iskolairányítás szakmai átalakítására tett próbálkozás a Szovjetunióban (1982–91)	139
ILONA HUSZTI–MÁRTA FÁBIÁN–ERZSÉBET BÁRÁNY: Fifth graders' receptive skills in English and Ukrainian	153

LECHNER ILONA: Spielerische Arbeitsformen im Fremdsprachunterricht Schlussfolgerungen einer empirischen Untersuchung	163
---	-----

Gazdaság, biológia

ТОВТ ЙОЖЕФ: Регіоналізм, як філософія входження в Європейський Союз через розбудову місцевого господарства та території.	175
DR. SZPÁSSZKY GÁBOR: A beruházások fejlődése Kárpátalja népgazdaságában	181
HADNAGY ISTVÁN: A megújuló energiaforrások felhasználásának lehetőségei és jelenlegi helyzetük Kárpátalján	187
MELYNCSOK ADRIENN: A vállalatok társadalmi felelősségvállalásának (Corporate social responsibility) bemutatása és helye a mai gazdasági életben	195
PINTÉR ÁKOS: Az európai poszt szocialista országok légi személyközlekedésének jellemzői, közelmúltbeli változásai	205
GÉCSE MÁTYÁS: Alanyhasználat Ugocsa és Bereg megyék kajszi természetében	223
GORONDI TAMÁS–ILLÁR LÉNÁRD: A Borsa-folyó puhatestű faunájának vizsgálata a benei szakaszon	229

Könyvekről

SÉRA MAGDOLNA: Tannyelvválasztás a kisebbségi régiókban. Tájékoztató füzet szülőknek és pedagógusoknak	239
MOLNÁR ANITA: Az Üveghegyen innen. Anyanyelvváltozatok, identitás és magyar anyanyelvi nevelés	241
<i>Eseménynaptár</i>	244

GÉCSE MÁTYÁS*

Alanyhasználat Ugocsa és Bereg megyék kajszi termesztésében

Rezümé Jelen munkám célja az Ugocsa és Bereg megyék kajszi termesztésben használatos alanyainak feltérképezése és összehasonlítása. Az eredmények az említett megyék termesztőinek és faiskoláinak az elmondásai által született kérdőíves módszer segítségével, valamint a saját megfigyeléseim alapján. A kutatás eredményeit minden érdeklődőnek a figyelmébe ajánlom.

Резюме Метою цієї роботи є порівняння і виявлення підщеп абрикоса в областях Угоча і Берег. Результати цієї роботи отримані шляхом анкетних опитувань виробників, а також на основі власних спостережень. Пропонуємо результати дослідження всім зацікавленим.

„A magyar faiskolák a kajszi fajtákat mintegy 50%-ban vadkajszimagoncra, közel 45%-ban mirabolán magoncra szemzik, és csak mintegy 5% körüli arányban használnak alanyként különböző szilva alanyokat, elsősorban helyi szilvafajtákat. Az utóbbi időszakban növekvő tendenciát mutat a mirabolánmagoncok használata a kajszi alanyaként.” (Hrotkó Károly 1999)

1. ábra. A kajszi alanyhasználat alakulása a magyarországi faiskolákban 1997 és 2002 között (Hrotkó (1995) és Bach és társai (1998) adatai nyomán)

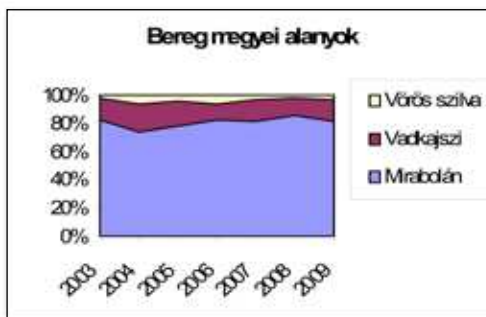
A Bereg megyei kajsziültetvények mintegy 80%-ban mirabolán alanyon léteznek, valamint a szaporítás is ilyen arányban mozog. Ezenkívül vadkajszit 15%-ban, és vörös szilvát mintegy 5% körüli arányban használnak alanyként (2. ábra). Magyarországhoz hasonlóan a mirabolán alkalmazása igen széles körben elterjedt Kárpátalján is. Mivel igen jó értékeket mutat alanyként, ezért rendkívül magas százalékban használják mind a faiskolákban, mind az ültetvényekben.

A szárazabb, vízgazdálkodásban szegény területeken általában a vadkajszi alanyokat részesítik előnyben, mivel jól bírja az aszályt. A hidegebb talajokra inkább szilva alanyokat telepítenek, Kárpátalján mirabolán és vörös szilva az alkalmazott fajta. Az alanyfajták szaporítása magvetéssel történik. A tapasztalatok alapján ezeken az alanyokon a kajszi hamarabb terem, mint a vadkajszi alanyon, sőt a termésátlag is magasabb.

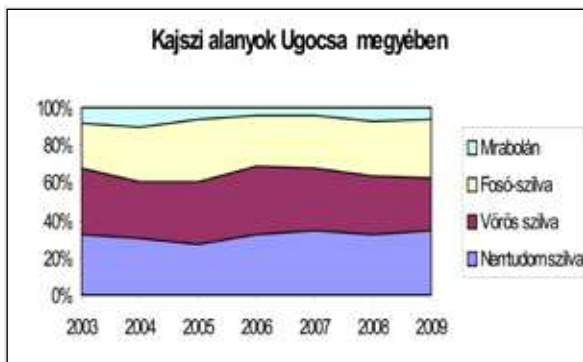
Ezzel ellentétben az Ugocsa megye alanyhasználat, amely igen sajátos vidék, az őshonos alanyfajtákon alapszik. Itt nagyarányban szaporítanak: vörös szilvát (kb. 30–33% körül), „fosó szilvát” (kb. 30–35% körül), valamint „nemtudom” szilvát (30% körül) és mirabolán (5–8% körül) alanyokon kajszit (lásd 3. ábra). A termesztők szívesen alkal-

* A BCE Kertészettudományi Kara beregszászi kihelyezett tagozatának konzulens tanára.

mazzák ezeket a fajtákat, mivel a helyi talaj és éghajlati viszonyokhoz jól alkalmazkodtak, s emellett a terméshozamát és az ellenállóképességét is jelentősen javítják.

2. ábra. A kajszi-alany-használat alakulása a Bereg megyei faiskolákban (kérdőíves felmérés alapján)

3. ábra. A kajszi-alany-használat alakulása az Ugocsa megyei faiskolákban (kérdőíves felmérés alapján)

A szilva-alanyok rokonsági csoportjai (Hrotkó Károly nyomán)

„A szilvafajok taxonómiai kérdései meglehetősen bonyolultak, az egyes alanyok közötti eligazodás érdekében azonban nem kerülhettünk el bizonyos csoportosítást. A fontosabb szilva-alanyokat és hibrideket a következő négy fő csoportba soroltuk:

1. mirabolán szilva és hibridjei,
2. kökényszilva és damaszcéna szilvák,
3. házi szilva és helyi fajták,
4. egyéb fajok és fajhibridek.”

A következőkben ennek a csoportosításnak megfelelően ismertetem a tájegységként előforduló fajtákat, kitérve azok használatára kajszi alanyként.

A kajszi-alanyok összehasonlítása

Kajszi-magone

A nemes fákkal jól összefér, rendszerint erős vagy igen erős növekedést ad. A terméshozam ezen az alanyon eléggé kiegyenlített, a fajlagos hozam más alanyokhoz

viszonyítva jóval kisebb. Talajigénye: jó vízgazdálkodású, mély rétegű, semleges talajokon nem érzi jól magát, nem nő nagyra, sínylődik. A szárazságtűrő képessége a többi alanyhoz viszonyítva jobb.

Ugocsa megye termesztő vidékei „*Tengeri barack*” néven ismerik. Alanyként nem hasznosítják, mivel helyi szilvaalanyokat használnak a nagyobb termésbiztonság végett. Ezzel ellentétben a Bereg megyében jól elterjedt alanyfajta.

Magvetéssel szaporítják, a magiskolában sűrűre vetik, hogy a csemete ne vastagodjon meg túlságosan. Az oltványiskolában kielégítően növekszenek. Gyökérzete kevésbé ágazódik el, színe kárminpiros, amiről könnyen felismerhető. A szemzés időszak elején (a szemzés általában július közepétől szeptember közepéig tart) – viszonylag rövid ideig – szemezhethők jól. Esős időjárás esetén számíthatunk hiányos eredményre.

„A kajszimagoncok jobban érzékenyek a verticilliumos hervadásra, valamint CLSV (Chlorotic leaf spot vírus) fertőzésre, ezért csak vírusmentes nemes fajták szemzése ajánlott.” (Hrotkó Károly 1999)

Mirabolán

(*Prunus cerasifera* EHRH. var. *cerasifera* SCHNEID. Cv. *myrabolana*).

„A cseresznyeszilva (*Prunus cerasifera* EHRH.) Európában és Ázsiában őshonos, elterjedt faj, alanyként és díszváltozatait telepítik. Alanyként két változata, a var. *cerasifera* cv. *mirabolana* inkább Európában, a var. *divaricata* inkább Kelet-Európában és Közép-Ázsiában használatos (Terpo 1974).” (Hrotkó Károly 1999)

A mirabolánra több növényfajta szemezhető: szilvafélék, őszibarack, kajszai és mandulafajták egyaránt. A szoban forgó térségekben szilva, őszibarack és kajszai alanyként használják. A mirabolán rendkívül változatos alanyfajta. Alanyként való használat céljára számos magonc (magtermő) és ivartalanul szaporított fajtát szelektáltak a természetes állományból, illetve nemesítettek részben más fajokkal való keresztezés eredményeként. (Hrotkó nyomán)

A kutatások szerint a mirabolán általában a nemes fajtákkal jól összefér, és erős vagy igen erős növekedésű oltványt ad. A megfigyelések alapján egyes ringlófajtáknál inkompatibilitás lép fel. A rászemzett fajták kissé később fordulnak termőre. A nemes fajták vegetációs idejét megnyújtja, így a szélsőséges klímájú területeken a termesztés során fagyérzékenység figyelhető meg, valamint verticilliózusra érzékenyebbek, s a magoncok származásától függően változó mértékű inkompatibilitás is jelentkezhet.

A Bereg megyei térségben ezt a problémát közbeoltással próbálják kiküszöbölni. A magról vetett faiskolákat először Besztercei szilvával vagy ringlóval (kb. megegyezik a vegetációs időszak hossza a kajszival), majd ezeket szemzik be kajszifajtákkal, így a vegetációs idő stabilizálható a barack igényei szerint. A termésbiztonság és fagyérzékenység jelentősen javul, a moníliaval szemben viszont érzékenyebbek, a kompatibilitás is vitatott. Ezt a módszert nem használják olyan régen, hogy minden értékmérő tulajdonságra választ kapjunk.

Szaporítás. Magvetéssel szaporítják, a tapasztalatok szerint második éves magja jobban csírázik. A magiskolákban sűrűn vetik, hogy csemetéi ne vastagodjanak meg túlságosan. Az oltványiskolába telepített alanyállomány augusztus második felében szemezhető jó eredési százalékkal. A szemzéshez a héját elég hosszú ideig adja, a kajszai jól ered rajta, tehát mind chip, mind pedig a T-szemzés alkalmazható.

Kárpátalján a hideg telek jelentősen megnehezítik a faiskolások munkáját, mivel a gyökérnyakba szemzés nem mindig foka magas százalékban. Ez azzal magyarázható, hogy a hó lassú olvadása a gyökérnyakba szemzett rügyek jelentős fagykárosodását okozza. A termesztők ilyenkor a hiányt tavaszi héjalóltással pótolják, sőt a csemeték száraz tavasz esetén igen nagy százalékban kiszáradhatnak, mivel gyökérnyakban ez a módszer elég rizikós.

A szemzést követő évben a nemes gyorsan növekszik, és számottevő arányban koronásodik. A gyümölcsösben, ha elegendő vizet kap, jól gyökeresedik, de száraz időszakban telepítve sok kipusztulhat. Az őszi telepítéssel ezt jól ki lehet küszöbölni, mert a tél folyamán a gyökerek vízgazdálkodása megfelelően kialakul, csak a lazított talaj fagykárosító jellegére kell figyelmet fordítani. Ilyen esetekben a facsiktakarás magas százalékban javíthatja a fokadás mértékét, ezenkívül a takart föld szerkezete a tavaszi gyökérképződéshez optimálisnak bizonyul.

Fosó, vörös, nemtudom szilvafajták

Ugocsa megyében őshonos fajták, a kajszibarack elterjedése valószínűleg ezekkel a fajtákkal történt. Ezek az alanyfajták az erdőben vadon növe is megtalálhatók, valamint a régmúlt idők termesztés területei helyén, folyóparton, mezővédő fasávként, valamint szerte a település szabad területein. Az itt élő emberek összegyűjtik a vadon növényeket, valamint a házi kertekben lévő gyümölcsöket és pálinkát készítenek belőlük, ezenkívül házi befőttöt és lekvárt.

Termesztésben a kajszialanyaként foglal szerepet, mivel jól összeférnek, ezenkívül a vegetációs idejük is körülbelül egy időre esik. A rájuk oltott nemes erőteljes növekedésű, nem túl érzékeny a fagyokra. A betegségekkel szemben viszont érdekes értékmérő adatokat mutatnak. A vörösszilva-alanyok érzékenyek a monília, valamint a rájuk oltott egyes kajszifajtáknál „a kajszifajtaútés” számottevő mértékben jelentkeznek az utóbbi időben (a helyi termesztők megfigyelései alapján). A Magyarországról behozott fajtáknál figyelhető meg túlnyomó részben. Idetartozik: a Szegedi mamut, Ceglédi óriás, Ceglédi piroska, Gönci magyar. Ezzel szemben az ukrain fajták: Jubileumi, Ruszanovszkij (Kijevei nagytermésű), Kijevei aromás, Olimp, Kraszcassekij, Melitapolszkij – jobban alkalmazkodtak ezekhez az alanyokhoz (szőlősgyulai termesztők megfigyelései alapján).

1. kép. Koronába szemzett Melitopolszkij, gutaütésnek ellenálló, 30–35 éves kajszifajta (fotó, Szőlősgyula)

Szaporításmód

Ugocsa megye kajszifajta szaporítása jellegzetes, évszázados hagyománya van. Itt a termesztők főleg a héjaláoltást hasznosítják jelentős mértékben, mivel a szemzés eredése nem számottevő. Ez a szemzési időszak aszályos időjárásával magyarázható.

1. táblázat: Ugocsa megyei termesztők megfigyelései

Alanyfajták	Eredés	Tősarjképződés
Vörös	Közepes	6–8 év
Fosó	Nagyon jó	Nincs
Nemtudom	Jó	5 év
Hasadó	Nem jó	Nem
Fehér hasadó	Nem jó	Nem
Mirabolán	Jó	2–3 év
Barabélű	Legjobb	Nincs

A héjbaoltást tavasszal a rügypattanás után végzik, a mikor az alany már adja a héját.

Az oltás művelete a következő: a héjaláoltást 60 cm magasan végzik, zsineggel kötözik, és a sebfelületet pedig sebkezelő viasszal kenik be. Általában 2-3 szemet hagynak az oltott vesszőn, de mára már megjelent az egyszemes alkalmazás is. Az oltóvesszőket pincében vagy hűtőkben tárolják. Egyre jobban kezd elterjedni ebben a régióban a párosítással való szaporítás is, mivel ezzel a módszerrel nem marad sebfelület. Így a monília kevesebb teret kap.

Következtetés

Kutatásom eredményeként elmondhatom, hogy Ugocsa és Bereg megyék kajszialanyainak használata és szaporítás-technikája jelentősen eltér egymástól. Míg a Bereg megyei termesztők a mirabolán alanyt alkalmazzák nagy százalékban, addig az Ugocsa megyei gazdák a helyi szilvafajták jó tulajdonságait használják ki. Megfigyelésem alapján elmondhatom, hogy az eredési százalék nem éri el a 100%-ot, annak ellenére sem, hogy különböző szilvafajtákat alkalmaznak a faiskolai termesztők. A sikeresebb gazdák különböző módszerekkel próbálják javítani a kajszii ültetvényeik terméshozamának átlagát. A fagykarak miatt nagyon jelentős termés kiesés fordult elő az elmúlt években. Véleményem szerint, mivel ez egy fagyérzékeny kultúra, ezért jelentősen csökken az ültetvények száma a fent említett megyékben.

IRODALOM

- Brózik S.–Kállay T.-né szerk. (2000). Csonthéjas gyümölcsfajták. Mezőgazda Kiadó
- Brózik S.–Nyéki J. (1975). Gyümölcstermő növények termékenyülése? Mezőgazda Kiadó, Bp.
- Bubán T.–Túri I. (1977). A csonthéjasok virágzásának késleltetése. Kertgazdaság
- G. Tóth M. (2000). Gyümölcsészet (Gyümölcstermesztés I). Primon Kiadó, Nyíregyháza
- Gergely I. (1983). A kajszivirágzás késleltetése öntözéssel. Kertgazdaság
- Glits M.–Hotváth J.–Kuroli G.–Petróczi I. szerk. (1997). Növényvédelem, Mezőgazda Kiadó, Bp.
- Hrotkó K. szerk. (1999). Gyümölcsfaiskola. Mezőgazda Kiadó, Bp.
- Keszei A. (2001). Gyümölcstermesztés. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest
- Németh A. (2000). Kárpátalja, 3., javított kiadás. Panoráma Kiadó, Budapest
- Nyujtó F.–Surányi D. (1981). Kajszibarack, Mezőgazdasági Kiadó, Bp.
- Pénzes B.–Szalay L. szerk. (2003). Kajszii, Mezőgazda Kiadó, Bp.
- Sipos Béla Zoltán (1998). Gyümölcs a kertben, Szabad Föld Lap-és Könyvkiadó Rt. Bp.
- Sipos Béla Zoltán (1991). Gyümölcsfák alakítható metszése, Planétás, Bp.
- Soltész M. szerk. (1998). Gyümölcsfajta ismeret és használat. Mezőgazda Kiadó, Bp.
- Soltész M. szerk. (1997). Integrált gyümölcstermesztés. Mezőgazda Kiadó, Bp.
- Szabadi G. szerk. (2004). Növényvédő szerek, termésművelő anyagok. Agrinex Bt., Bp.
- Szalay L.–Mády R.–Nagy Á.: Kajszii fajtahasználat Magyarországon. Kertgazdaság, Horticulture, Magyar Mezőgazdaság Kft. 37. Évfolyam 3. Szám
- Szász G.–Tőkei L. szerk. (1997). Meteorológia mezőgazdászoknak, kertészeknek, erdészeknek. Mezőgazda Kiadó, Bp.
- Жеведенко Т. П.: Проловодство Сорта сливи и абрикоса, Издательское объединение "Вища школа", 1981

A-19 Acta Beregsiensis. Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ. – Ужгород: ПоліПрінт, 2010 – 248 с.
ISBN 978-966-2595-01-7

«Acta Beregsiensis» є науковим виданням Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ. Даний том вміщує дослідження угорською, українською, англійською та німецькою мовами за перше півріччя 2010 року. До випуску ввійшли публікації викладачів та студентів інституту, а також закордонних науковців у сфері мовознавства, літератури, історії, педагогіки, біології, економіки та інших наук.

УДК 001(477.87)

ББК 72.4(4УКР-43АК)

Наукове видання

Acta Beregsiensis

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ

2010/2

Том ІХ, № 2

РЕДАКЦІЯ: *Козут А., Пенцкофер І.*

КОРЕКТУРА: *Г. Варцаба І.*

ВЕРСТКА: *Гороній А.*

ОБКЛАДИНКА: *К&Р*

ВІДПОВІДАЛЬНІ ЗА ВИПУСК: *Орос І., Шови К.*

Здано до складання 14.04.2010. Підписано до друку 17.05.2010.

Папір офсетний. Формат 70x100/16.

Умовн. друк. арк. 19,9. Тираж 250. Зам. 428.

СП "ПоліПрінт", м. Ужгород, вул. Тургенева, 2.